کتێبی گەیشتن بە ڕووبەری شیعر وچەند سەرنجێك … سەدیق سەعید ڕواندزی

ئایا شیعر ڕووبەڕێکی دیاریکراوی هەیە؟مەبەست لە ڕووبەری شیعر چییە؟ تۆپۆگرافیا و پانتایی دەقی شیعرییە، یان فەزاسازیی؟ئەگەر شیعر گەیشتە ڕووبەرێکی دیاریکراو، ئایا مانا و گوتاری شیعری دەگەنە خاڵی کۆتا؟. شیعر سنووری هەیە؟ ئەمە ئەو پرسیارانەن، کە دەشێ لە پەیوەندی بە شیعرەوە، زۆر بە وردی شڕۆڤە بکرێن. چونکە ڕووبەری شیعر هیچ پەیوەندی بە داهێنانی شیعرییەوە نییە. ڕووبەری شیعر، بەشێکی بچووکە لە ستراکتۆرێکی گەورەتر کە چەندین ڕەگەزی هونەری تێدایە و هەمووشیان دواجار بینای هونەری دەقی شیعری پێکدێنن. ئەگەر گەیشتن بە ڕووبەری شیعر، وەك داهێنان تەماشا بکەین، ئەوا گەیشتن بەو ڕووبەرە، وەك خاڵی کۆتایی گوتارو مانای شیعرییە. داهێنان و نوێکردنەوەی شیعر، هەر تەنها لە ڕووبەری دەقەوە نییە،بەڵکو فۆڕم و ناوەڕۆك و تۆپۆگرافیای شیعریشە. گۆران کاتێ ناوبڕێك لە نێوان خۆی و شیعری کلاسیك دروست دەکات، هەر تەنها نەهێشتنی کێش و برگە نییە، بەڵکو نوێکارییە لە تۆپۆگرافیای دەقی شیعری، کە دەبێتە شیعری ئازاد و نوێکردنەوەیە لە زمان و گوتارو فۆڕمیشدا.

شیعری کلاسیکی، تۆپۆگرافیایەکی ئاسۆیی جێگیری هەیە، بەڵام لە شیعری گۆراندا، ئەو تۆپۆگرافیایە دەبێتە ستوونی و بە پێی بونیادی دەقەکە دەگۆڕدرێت لە وشە و کۆپڵە و دەربڕینی شیعریدا. بۆیە بەبڕوای من، هەر کاتێك شیعری شاعیرێك گەیشتە ڕووبەرێکی دیاریکراو، ئیدی سنوور لە بەردەم ئەم دەقەدا، بۆ خوێندنەوەی جیاوازو دیدگای جیاواز کۆتایی دێت. چونکە لە بنەڕەتدا لەگەڵ گەیشتن بەو ڕووبەرە، بە مانای شیعریش دەگەین و هەر کاتێکیش مانا لە شیعردا تەواو بوو، بونیادی شیعرەکەش لە ئاستی خوێندنەوە و بینی جیاوازدا کۆتایی دێت.(کتێبی گەیشتن بە ڕووبەری شیعر)، کتێبێکە لە بارەی ئەزموونی شیعری(فەریدزامدار).ئەم کتێبە، لە چەند وتارێك پێکهاتووە، لە بارەی ئەزموونی شیعری کوردی و شیعری ئەم شاعیرەش بە تایبەتی.بەشێك لە بۆچوونەکانی نووسەر لە بارەی شیعرەوە،بۆچوونی سادە و ڕاگوزەرن ، نەك دید و تێڕوانینی بابەتی و مێژوویی و مەعریفی بۆ شیعر.لە دوو توێی ئەو بۆچوونانەدا، نووسەر

ئەزموونی چەند شاعیرێك، دەخاتە نێو یەك بزاوتی شیعرییەوە، کە نەك لە ڕووی ئەزموونی شیعرییەوە دوورن لە یەکتری، بەڵکو هیچ پەیوەندییەکیشیان بە یەکترییەوە نییە وەك(شێرکۆ بێکەس، کەریم دەشتی، سەباح ڕەنجدەر).

ئەمە لەلایەك لەلایەکی دیکەوە، چەند بۆچوونێك دەردەبڕێت،کە بوارێك بۆ بیروڕاو لێکدانەوەی جیاواز ناهێڵنەوە. واتا ئەوەندە بە ڕەهای لێکدانەوەی بۆ کردوون. بۆنموونە دەنووسێت:(شێرکۆ بێکەس هەر لە سەرەتاوە ،لە تریفەی هەڵبەستەوە، بە هێزێکی شیعری پتەو دەستی پێکردووە و لەوێندەرێش لە داهێنانە شیعرییەکانی بەردەوام بووە).

لە ڕاستیدا، هیچ ئەزموونێکی شیعری نییە بە داهێنانەوە دەست پێ بکات، بەڵکو ئەوەی هەیە جیاواز کەوتنەوەیە.کە ئەمەش دەشێ لە ئەزموونی سەرەتای هەموو شاعیرێك ڕوونەدات. ئەگەر بە وردی شیعرەکانی تریفەی هەڵبەست، بەراورد بکەین لە گەڵ شیعری ساڵانی دواتری ئەم شاعیرە و دوایین شیعری کە کورسییە، هەست بە گۆڕانکارییەکی گەورە و بەردەوامی شیعری لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆك و گوتارو دنیابینی ئەم شاعیرە دەکەین. لە تریفەی هەڵبەستدا، شێرکۆ هەمان ئەو شاعیرە نییە، کە دواجار دەبێتە شوناسێکی دیار لە دنیای شیعری ئێمەدا. شیعرەکانی سەرەتای لە ڕووی زمان و وێنە و بابەتەوە، شیعری سادە و هاوشێوەی ئەزموونی شاعیرانی هاوسەردەمی خۆیەتی.

هیچ داهێنانێك بەو شیعرانە نابینرێت. بەڵام کێشەی نووسەر لەوەدایە چونکە پێی وایە داهێنانی شیعریی پرۆسەیەکی گشتییە، ئیدی هەموو شاعیرێك داهێنەرە. شیعرەکانی جەمال شارباژێریی و جەلالی میرزا کەریم لە پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا، لە ڕووی ئەزموونی شیعرییەوە،لە تریفەی هەڵبەست و شیعرە سەرەتاییەکانی شێرکر بێکەس هونەریترن. ئەمەش نەنگییەك نییە. چونکە دواجار شێرکۆ دەبێتە ناوێکی نەمرو گەورە، بەڵام ئەو نەمرییە، لە تریفەی هەڵبەستەوە دەست پێ ناکات، بەڵکو لە داستانی هەڵۆی سوورو دوو سروودی کێویی و کۆچ و دەربەندی پەپوولە و خاچ و مارو ئەزموونی دواتری دەست پێ دەکات. بۆیە ناساندنی شێرکۆ بێکەس، وەك داهێنەرو نوێخوازێك لە تریفەی هەڵبەستدا، بە بڕوای من بێ ئاگایە لە مێژووی شیعری کوردی.ئەو بەردەوامییە لە شیعردا، وادەکات ئەم شاعیرەمان تریفەی هەڵبەست و شیعرە سیاسی و شۆڕشگێڕییەکانی خۆی تێپەڕێنێت.لە خۆراکە مردن خەریکە بگا و ئێستا کچێك نیشتمانە و کورسی، بە تەواوەتی دنیابینی ئەم شاعیرە بۆ بوون و ژیان و سیاسەت و ئایدۆلۆژیا و هەموو شتێك دەگۆڕدرێت.چونکە ئەزموونی شیعری لە گۆڕاندایە. بۆیە شیعرە سەرەتاییەکانی شێرکۆ بێکەس، هاوشێوەی دوایین شیعرەکانی

نییە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە هەرئەزموونێکی سەرەتایی ژیان
لە هەر ڕووێکەوە بێت، بە داهێنان دەستی پێکرد، کەواتا مرۆڤایەتی
دەگاتە خاڵی کۆتایی. چونکە داهێنان دەرەنجامی ڕەتکردنەوەی ئەو
کۆنییە یە کە هەیە.

جیاواز کەوتنەوە و جێهێشتنی میرات و کەلە پووری پێشووە. ئەگەر
شاعیران بە داهێنان دەست پێ بکەن و هەموو کەسێك داهێنەر بێت،
ئێستا یەك داهێنان لە یەك ڕووی ژیانەوە بوونی نەدەبوو.بە
پێچەوانەوە داهێنان پرۆسەیەکی بەردەوامە، ڕەنگدانەوەی ئەو واقیعە
کۆمەڵایەتی و ژیاریی و فەرهەنگییەیە کە هەیە بە ئاراستەیەکی
نوێتر. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی داهێنانە زانستی و ئەدەبی
ومرۆڤایەتییەکان بدەین، هیچ داهێنانێك نابینینەوە، لە دەرەوەی
بیرکردنەوەی کەسی بێت. چونکە داهێنان کردەیەکی کەسییە، نەك گشتی
وەك ئەوەی ناڵە حەسەن هەموو شاعیرانی کوردی لەو کتێبەدا کردۆتە
داهێنەرو نوێخوازو یاخی، کە هەندێکییان پەنجا ساڵە شیعر دەنووسن،
بەڵام نەبوونەتە داهێنەر.بۆیە داهێنان کردەیەکی گشتی و هەمووەکی
نییە، تا هەر شاعیرێك مەبەستی بوو دایبهێنێت. لە ئەزموونی شیعری
کوردیدا، چەند(گۆران) هەن؟. چەند(شێخ ڕەزا)هەن شیعری هەجوو
بنووسن؟چەند ئەحمەدی خانی هەن، باسی سەرەتاکانی هزری ناسیۆنالیزم
بکەن؟بۆیە باسکردن لەوەی کە زۆرینەی شاعیرانی کورد(وەك ئەوەی ئەو
ناوی هێناون)داهێنەر و یاخی و نوێخوازبوونە،تێزێکی نالۆژیکی و بێ
بنەمایە.بێگومان بە درێژایی نووسینەکانی ئەو کتێبە، نووسەر
هەمیشە ئەو دووپات دەکاتەوە، کە فەرید زامدار شاعیرێکی(داهێنەر،
نوێخواز, یاخی ، هوشیار، زمانزان، جیاواز لە شاعیرە
هاوسەردەمەکانی و نوێخوازێکی بەردەوامی و شیعربووە و شاعیرانی
پێش و دوای خۆی جێهێشتووە) و چەندین شوناسی تریشی دەداتە پێ.

بە بڕوای من وەك خوێنەرێکی ئاسایی شیعر، ئەم بۆچوونانە
ستاییشکردنێکی کەسی و کۆمەڵایەتی و ریاییکردنێکی هاوڕێیانەیە، کە
نووسەری کتێبەکە، خۆشی لە پێشەکی کتێبەکەیدا دەڵێت: (خۆزگە لە
ژیان بمایە و ئەو کتێبەی ئەوی دەدیت)نەك بۆچوونێك بن لە سەر
بنەمای هەڵسەنگاندن و خوێندنەوە و لۆژیکی شیعر ناسی بونیاد
نرابن. چونکە کە شیعرەکانی ئەو شاعیرە دەخوێنینەوە،هەست بەو
هەموو داهێنانە ناکەین کە ناڵە حەسەن باسی دەکات. بە پێچەوانەوە
لەم ساڵانەی دواییدا، ئەم شاعیرە، پەراوێزترین و لە بیرکراوترین
شاعیری کورد بووە، لە ئاستی نێوەندی ئەدەبی و شیعریدا. ئیدی
نازانم ئەم شاعیرە، چۆن تا دوا چرکەساتی ژیانی بەردەوام بووە لە
داهێنانی شیعری؟. ئەگەر داهێنانی شیعریی و نوێخوازی بەردەوامی
ئەم شاعیرە، تا کۆتایی ژیانی وەك ئەوەی نووسەری کتێبەکە دەیڵێت،

بەراورد بکەین لە گەڵ ئەو خاسییەتە شیعرییانەی نووسەر وەك پێوەرێك بۆ داهێنان دیاری دەكات، ئەوا خۆی بۆچوونەكانی خۆی بەتاڵ دەكاتەوە.بۆنموونە دەنووسێت:_ (شیعرەكانی فەرید پڕن لە وێنە و دەربڕینی ڕۆمانسییانەی جوان، كە زمانێكی ڕۆمانسییانەیان هەیە). هەروەها بەردەوام دەبێت و دەنووسێت:(ئەو هەمیشە شاعیرێكی یاخی و سەركەش بووە).

ئەگەر ڕەگەزی ڕۆمانسییەت، وەك داهێنانێكی شیعری بناسێنین، ئەوا دەبێ بڵێین ئەم شاعیرە داهێنەر نەبووە.چونكە ڕۆمانسییەت جگە لەوەی ڕێبازێكی ئەدەبی كۆنە، هاوكات شیعری كوردی لە بیستەكان و پەنجاكان و شەستەكانیش، پڕن لە وێنەی ڕۆمانسییانە.لە ڕۆمانسییەتدا، خەیاڵ وسرووشت بنەمای سەرەكین. لە ڕۆمانسییەتدا، سۆز بزوێنەری شیعرەو لە ڕێگەی وێنە و دەربڕینی هونەرییەوە، چێژی شیعری بونیاد دەنێت. بۆیە وەك خوێنەرێك دەكرێ بپرسین داهێنان بەرەنجامی هزرە، یان سۆزو ڕۆمانسییەت؟. ئەگەر زمان و وێنەی ڕۆمانسی بە داهێنانی شیعری بزانین، ئەوا گۆران لە هەموو شاعیرانی مێژووی كورد داهێنەرترە،چونكە شیعرەكانی پڕن لە وێنەی جوانی ڕۆمانسییانە. بەڵام گۆران بۆیە داهێنەر نییە چونكە شیعری ڕۆمانسی نووسیوە، بەڵكو بۆیە داهێنەرە چونكە كێش و بڕگە ناهێڵێت و تۆپۆگرافیای دەقی شیعری دەگۆڕێت و فۆڕمی ئازاد دادەهێنێت. داهێنانی شیعریی، پەیوەست نییە بە ڕەگەزێكی هونەری دیاریكراوەوە، بەڵكو گۆڕانكارییە لە فۆڕم و زمان و دنیابینی و ناوەڕۆك و پەیامی شیعریشەوە.داهێنەرەكان، هەموو سات و سەردەمێك دەرناكەون، بە پێی واقیعی ئەدەبی و ژیاریی كۆمەڵگە دەردەكەون. هاوكات ئایا یاخیبوون لە شیعردا داهێنان و نوێخوازییە؟.

هەر كەسێك ئەم ژیانەی ڕەت كردەوە، یاخی و داهێنەرە وەك ئەوەی نووسەری كتێبەكە دەیڵێت؟. مەگەر مرۆڤ بە سرووشتی كۆمەڵایەتی و كەسی خۆیەوە،هەستێكی یاخییانەی نییە؟دواجار بە تەنها گوتنی(نا)چی دەگۆڕێت، ئەگەر ئەو یاخیبوونە لە دروشمەوە نەكەینە كردار؟یاخیبوون لە مێژووی شیعری كوردیدا، ڕەگەزێكی نوێ و داهێنەرانەی فەرید زامدار نییە، بەڵكو زۆربەی شاعیرانی كورد، لە شیعرەكانییاندا جۆرێك لە بیرو ڕوانینی یاخییگەریانەیان هەیە، ئەگەر بە شێوەیەكی سۆسیۆلۆژی و هاوسەردەمانەش نەبێت. كاتێ نالی شارەزوو لە سۆنگەی ململانێی میرنشینەكانەوە جێدێڵێت، مەگەر ئەمە جۆرێك لە ڕەتكردنەوە و یاخیبوون نییە لە هەمبەر ژیان و بووندا؟. كاتێ شێخ ڕەزا، هەجووی پیاوانی ئایینی دەكات و بێكەس دژی ئەقڵی خورافی دەوەستێتەوە، ئەمە مانای یاخیبوون و ڕەتكردنەوە نییە؟. شیعرەكانی جەلالی میرزا كەریم، كە پێش ئەو شاعیرەش شیعری نووسیوە،

پێن لە یاخیبوونی سیاسی و کۆمەڵایەتی و کەسی. ئیدی نازانم چۆن نووسەر بوێری ئەوە دەکات، بە زامدار بڵێت داهێنەرە چونکە یاخی بووە. یاخیبوون نە داهێنانە، نە نوێخوازی، نە جیاواز کەوتنەوە. بەڵکو دەشێ هەموو مرۆڤێك یاخی بێت.وەك ئەوەی کامۆ باسی مرۆڤی یاخی دەکات، نەك شاعیری یاخی.شیعری کوردی نیوەی دووەمی هەفتاکان، پڕە لە یاخیبوون و کەسیش ئەو شاعیرانە بە داهێنەر نازانێت،تەنها لەبەر یاخیبوونەکەیان. نووسەر لە درێژەی نووسینەکەیدا، وێرای ئەوەی چەند بابەتێکی نووسیوە، کە هیچ پەیوەندییان بە ئەزموونی شیعریی زامدارەوە نییە(بۆنموونە وەك قوتابخانە و ڕێبازە ئەدەبییەکان)بەردەوامیش دەبێت لە پێدا هەڵگوتن و ستاییشنامەی بۆ بنەمای ئەم شاعیرەوە ئەمجارەیان دەنووسێت:(باوەڕ ناکەم هیچ شاعیرو بیرمەندێکی کورد،بەم شێوەیەی فەرید زامدار باسی قەڵەم بکات).

دیارە مەبەستی ئەو شیعرە سادە و ساکارەیە، کە تیایدا باسی قەڵەم دەکات. نازانم نووسەر چۆن دەتوانێت لە ئاست شیعرێکی ئەوها سادەدا، بیرمەندانی کورد و شاعیرانی کورد، لە ئاست زامداردا بچووك بکاتەوە؟. ئایا تەنها ئەو باسی قەڵەم دەکات؟ ئایا نووسەری کتێبەکە، شیعرەکانی قانع و شێرکۆ بێکەس و پەشێوی خوێندۆتەوە، کە چۆن باسی شیعرو وشە و قەڵەم دەکەن؟.ئایا شیعرەکانی ئەحمەد موختار جاف و حاجی قادری خوێندۆتەوە، کە چۆن باسی خوێندەواریی و زانست و فێربوون دەکەن؟ئایا شیعرەکانی زێوەری بینیوە، کە پێشەنگی هزری خوێندەوارییە لەشیعردا؟. باسکردنی قەڵەم لە وێنەیەکی شیعریدا، هیچ شاعیرێك ناکاتە داهێنەر، وەك چۆن نووسینی دەیان کتێبی ستاییشنامەش، کەس ناکاتە داهێنەر. لە بنەڕەتدا، شاعیری جیاوازنووس و داهێنەر، پێویستی بە پەسن نییە،چونکە داهێنانی شیعری خۆی لە ئەزموونە هاوسەردەم و سواوەکانی دیکەی جیا دەکاتەوە. ئەگەر شاعیرێك توانی داهێنان لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆك و دنیابینی و زمانی شیعری بکات، ئەوا پێویستی بە ستاییشنامەی هیچ کەسێك نییە. ئەزموونی فەرید زامدار ، ئەزموونێکە لە ڕووی مێژوویی و قۆناغ بەندی شیعرییەوە، هاوشێوەی ئەزموونی هەر شاعیرێکی دیکەی سەردەمی خۆیەتی. جیاوازیەکی بچووك کە هەبووبێت ئەوەیە، کە زامدار گرنگی بە وێنە وهێلکاریی و سکێچی شیعر داوە.

دیارە ئەمەش پەیوەندی بەوە و هەیە، کە خۆی هونەرمەندێکی شێوەکاربوو، بۆیە سوودی لەهێڵ و وێنە و فیگەری هونەری بینیوە. ئەمەش ئەزموونێکە لە بەشێکی زۆری شیعری فەرهاد پیرباڵ بوونی هەیە.هاوکات وێنە داهێنان نییە لە شیعر، بگرە مرۆڤ سەرەتا کە هیچ زمانێکی نەزانیوە، وێنەی جۆراوجۆری، لە سرووشت هەڵکۆڵیوە. واتا

وێنە و هێلکاری بەرلە زمان و دەربڕین بوونییان هەبووە. ئیدی نازانم ئەگەر شاعیرێك هێلکاریی و شیعرو وێنەی تێکەڵاو کرد، داهێنانەکەی لە کوێدایە؟. نووسەر هەرلە درێژەی کتێبەکەیدا، خاسیەتێکی دیکە دەداتە پاڵ داهێنەریەتی فەرید زامدار بە تێگەیشتنی خۆی، ئەویش پارادۆکسی ناونیشانە لە شیعرەکانیدا. بەڵام شیعرەکانی سەباح ڕەنجدەر، پڕن لە وێنەی پارادۆکسی ناونیشان و کە بەو پەڕی ئاگاییەوە، بۆ شیعرەکانی دایناون. کە تەنانەت زۆر لە ناونیشانی شیعرەکانی فەرید زامداریش، هونەریترو پڕ ماناترن. بۆیە پارادۆکسی ناونیشانیش، داهێنەرایەتی نییە. بەگشتی ئەو تایبەتمەندییانەی نووسەری کتێبەکە، دەیکاتە پێوەرێك و تیایدا دەیەوێت زامدار وەك پێشەنگی شیعری کوردی بناسێنێت، پێوەری نالۆژیکی و نابابەتی و هیچ بنەمایەکی شیعر ناسیان تێدا نییە.چونکە ئەم خاسیەتانە لە شیعری هەموو شاعیرەکانی دیکەی هاوتەمەن و هاو قۆناغی زامدار بوونییان هەیە. کە واتا دەبێ ئەوانیش هەموویان نوێخوازو یاخی و داهێنەر بن، کە لەڕاستیدا وا نییە. دواجار دەڵێم، ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، پتر لە لاوانەوە و شینامەیەك دەچێت، نەك لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی و بابەتی، کە بە ئەرگۆمێنت و لە پەراوێزی شرۆڤەکردنی شیعرەکانییەوە، داهێنانی ئەو شاعیرە دەربخات. هیوادارم واز لە ستاییش و مەرایی یەکتری بێنین وشیعرو ئەزموونی شیعری شاعیران چۆن هەیە، بەو شێوەیە بخوێنینەوە. چونکە کەس بە پێدا هەڵگوتن و نووسینی ستاییشنامە نابێتە شاعیری داهێنەر.

-______________

پەراوێز:_ گەیشتن بە ڕووبەری شیعر، نووسینی: ناڵە حەسەن، ساڵی چاپ_2020.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی(کوردستانی نوێ) ژمارەی ڕۆژی 12/10/2020 بڵاوکراوەتەوە…